

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*Карамішев Дмитро Васильович,
д. держ. упр., проф., перший заступник директора,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-1617-3240*

УДК 351.851

doi: 10.34213/ap.19.02.01

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ МОНІТОРИНГУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Розглянуто проблеми формування цілісної системи рейтингового оцінювання закладів вищої освіти в Україні, що має на меті забезпечення належного функціонування, розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної системи вищої освіти та її інтеграцію у світові системи моніторингу освітньої діяльності. Зроблено висновок, що результати діяльності закладів вищої освіти мають вимірюватися не лише екстенсивними показниками в абсолютних одиницях стосовно масштабу інтегрованості у глобальні системи та потужності ресурсної бази, а насамперед критеріями, які оцінюють досягнення стратегічної мети їх діяльності щодо забезпечення суспільних потреб.

Ключові слова: вища освіта, міжнародні рейтинги, управління якістю, стратегічні орієнтири розвитку вищої освіти, рейтингова система оцінювання, моніторинг діяльності закладів вищої освіти, індикатори рейтингового оцінювання закладів вищої освіти.

Постановка проблеми. Глобалізація суспільних відносин, інтеграційні процеси функціонування та модернізації вищої освіти в Україні зумовляють актуальність проведення досліджень, що стосуються визначення стратегічних напрямів та механізмів інституціонального забезпечення й організації діяльності закладів вищої освіти як складової системи управління якістю вищої освіти. Сучасні перетворення у сфері вищої освіти в умовах інтеграції України в європейське та світове співтовариство передбачають визначення нових орієнтирів розвитку для побудови цілісної методології стратегічного управління системою вищої освіти та визначення в цьому процесі місця провідних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) як суб'єктів перетворень, здатних бути конкурентними не лише в межах України, а й у світовому вимірі, щодо функціонування в умовах єдиного академічного середовища освітнього простору.

Проблематика дослідження обумовлена трансформаційними процесами в системі вищої освіти, змінами підходів до нормативного забезпечення та регулювання процесів моніторингу, оцінювання й контролю за діяльністю закладів вищої освіти, необхідністю формування методології та принципів функціонування національної системи рейтингового оцінювання закладів вищої освіти, як складової забезпечення та управління якістю освітньої діяльності у сфері вищої освіти, відповідно до міжнародних стандартів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням формування методології та принципів функціонування національної системи вищої освіти

та оцінювання діяльності закладів вищої освіти присвячено цілу низку праць вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них заслуговують на увагу публікації В. Бакірова, В. Бахрушина, Л. Белової, Л. Гриневич, Т. Добка, А. Зінченко, Ю. Кордуби, О. Панич, Ю. Рашкевича, М. Саприкіної, С. Свіжевської, Т. Фінікова, Ю. Чернецького та ін.

Метою статті є обґрунтування сутності, особливостей становлення, організаційно-правових засад запровадження та стратегічних орієнтирів розвитку національної системи рейтингового оцінювання результатів діяльності закладів вищої освіти на основі міжнародного досвіду формування цілісної методології моніторингу освітньої діяльності як складової забезпечення якості у сфері вищої освіти.

Формування узгодженої методології оцінювання результатів діяльності закладів вищої освіти, спрямованої на всебічний розвиток та зміцнення науково-освітнього потенціалу країни, передбачає створення аналітичної основи управління якістю в системі вищої освіти України.

У сучасному глобалізованому світі рейтингові оцінювання в системі вищої освіти набувають глобального характеру, що, з одного боку, обумовлено інтеграційними процесами у зв'язку з намаганням окремих національних освітніх систем грати за чіткими правилами та міжнародними стандартами, а з іншого – покликано сприяти намаганням споживачів освітніх послуг отримати доступну та структуровану інформацію щодо потенційних можливостей і результатів діяльності ЗВО. Усе це стимулює конкуренцію між ними, забезпечує обґрунтованість фінансування, доцільність запровадження освітніх програм, а також надає можливість систематизувати різні типи ЗВО як у національному вимірі, так і з урахуванням регіональних особливостей та галузевих ознак.

Зважаючи на це ранжирування ЗВО стало невід'ємною частиною загальнонаціональних процесів моніторингу та забезпечення якості, що сприяє формуванню цілісної системи управління якістю вищої освіти та освітньої діяльності. З огляду на це в 2004 р. в Бухаресті (Румунія) Європейським центром з вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES) було створено Міжнародну експертну групу з ранжирування (IREG) [10]. Результатом цієї ініціативи стало розроблення основ створення та поширювання загальнонаціональних, регіональних та світових рейтингів, що має на меті побудову системи ранжирування та оцінювання якості освіти.

Згодом у 2006 р. в Берліні відбулося друге скликання (IREG) Міжнародної Експертної Групи по Ранжируванню (IREG) “Методологія й стандарти якості рейтингів” [1], організоване Центром розвитку вищої освіти (СНЕ) (Німеччина), Інститутом політики в області вищої освіти (США), СЕПЕС ЮНЕСКО (Бухарест, Румунія), де були представлені Берлінські принципи ранжирування ЗВО. Український досвід формування національної рейтингової системи оцінювання ЗВО свідчить про те, що МОН України намагається демонструвати, що українське експертне середовище, яке функціонує й спрямовує свою роботу на розвиток національної системи вищої освіти та поділяє ці засадничі принципи.

Принципи ранжирування стосуються чотирьох послідовних етапів цього процесу, включно з презентацією результатів рейтингового оцінювання:

- А) цілі та завдання ранжирування (Purposes and Goals of Rankings);
- В) розробка показників та їх ваги (Design and Weighting of Indicators);
- С) збір та обробка даних (Collection and Processing of Data);
- Д) презентація результатів ранжирування (Presentation of Ranking Results) [1].

Сьогодні оцінювання університетської освіти у глобальному вимірі здійснюється за визнаними на міжнародному рівні рейтингами, серед яких найвпливовішими є *Times Higher Education World University Rankings* та *QS Quacquarelli Symonds World University Rankings* [17; 21].

Останнім часом усе більше уваги з боку експертів приділяється ще одному глобальному рейтингу, який за впливовістю в експертному середовищі вже не поступається зазначеним вище. Йдеться про *Academic Ranking of World Universities* (ARWU – англійська абревіатура), більше відомий, як Шанхайський рейтинг [18] складений агенством *Shanghai Ranking Consultancy*. Він характеризується системним підходом до оцінювання діяльності університетів і, на думку багатьох експертів у сфері вищої освіти, визнаний одним із найбільш об'єктивних у глобальному вимірі, оскільки концентрований більшою мірою на науково-академічній складовій діяльності ЗВО, підкреслюючи тим самим свій глобальний характер і прагнення мінімізувати вплив особливостей внутрішніх систем вищої освіти окремих країн на результати оцінювання.

Основу рейтингу складають індикатори, що відображають професійні та наукові успіхи співробітників, а також студентів і випускників університету, індекс цитування, публікації з природничих та соціальних наук [18]. Отже, рейтинг сфокусований на науковій та академічній діяльності ЗВО, що має на меті зниження впливу особливостей національних систем освіти на підсумкову оцінку.

Після зіставлення зазначених вище рейтингів, у тому числі з позиції найбільшої інтегрованості українських університетів, а також поділяючи поширену думку стосовно того, що оцінки *World University Rankings* вважаються найбільш універсальними, тому що до них входять університети всіх профілів [12], та враховуючи сучасні особливості діяльності вітчизняних ЗВО в умовах інтеграції в міжнародний освітній простір, пропонуємо в подальшому розглядати як базовий універсальний рейтинг, що є найбільш референтним для адаптації до нього вітчизняних систем оцінювання – рейтинг “World University Rankings” за версією Times Higher Education.

До речі, Інтернет-видання “Українська правда” за 12.09.2019 р. опублікувало інформацію, яка свідчить про те, що шість українських вишів увійшли у світовий рейтинг університетів “Times Higher Education World University Rankings 2020” [10]. Це Національний університет “Львівська політехніка”, Львівський національний університет імені Івана Франка, НТУ “Харківський політехнічний інститут”, Сумський державний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка і Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна [16].

Times Higher Education складається на основі даних і методики з таких критеріїв: репутація серед роботодавців, академічна репутація, співвідношення викладацького складу до числа студентів, індекс цитування, частка іноземних студентів, частка іноземних викладачів [6].

Найбільша вагомість належить критерію академічної репутації, якому відведено 40 % в сумарній оцінці [4]. Що стосується формування національної рейтингової системи оцінювання діяльності ЗВО, то слід зазначити наступне. Рейтинг “Топ-200 Україна”, який на сьогодні залишається єдиним акредитованим Міжнародною експертною групою з ранжування (IREG) академічним рейтингом в Україні, базується на використанні даних прямих вимірів та експертних думок і бере за основу такі критерії, як оцінка якості науково-педагогічного потенціалу, оцінка якості навчання, оцінка міжнародного визнання,

оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО. Він складений співробітниками кафедри ЮНЕСКО “Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика” при НТУ “Київський політехнічний інститут” [17]. При цьому передбачена зовнішня експертиза проекту “Топ 200 Україна”, яку здійснюють спеціалісти наглядової ради міжнародної експертної групи з визначення рейтингів університетів (IREG Observatory) [19]. Зовнішню експертизу проекту “Топ 200 Україна” здійснюють спеціалісти наглядової ради Міжнародної експертної групи з визначення рейтингів університетів (IREG Observatory) [11].

Третя зустріч Міжнародної експертної групи IREG з визначення рейтингів університетів, яка відбулась у 2006 р. в м. Берліні (Німеччина), стала початком для використання в подальшому методики, що була схвалена завдяки роботі групи експертів з 20 країн світу під час зустрічі, де були напрацьовані відповідні методичні підходи до зовнішнього оцінювання рейтингів університетів [20].

На початковому етапі визначення рейтингів ЗВО України застосовувалися лише кількісні критерії та індикатори. З використанням якісних характеристик діяльності ЗВО були пов’язані значні труднощі у зв’язку з відсутністю в Україні достатнього досвіду, професійного потенціалу і організаційних основ для незалежного й об’єктивного застосування методів експертної оцінки такої масштабної системи, якої є вища освіта.

У подальшому методика визначення рейтингів університетів України трансформувалась у бік не лише кількісного, а й якісного експертного оцінювання і включатиме не лише класичні університети, а й ЗВО різного галузевого спрямування, в тому числі закладів недержавної форми власності. Так, за погодженням із міжнародною наглядовою радою, згодом, окрім загального рейтингового оцінювання TOP-200 університетів, були визначені рейтинги інших ЗВО галузевого спрямування, як то: технічні, медичні, юридичні, економічні, педагогічні, аграрні, будівельні та транспортні та ін.

У процесі рейтингування мають бути закладені та враховані й намагання МОН України як центрального органу виконавчої влади у сфері регулювання розвитку системи вищої освіти поліпшити якість функціонування зазначеної системи саме для вітчизняних споживачів освітніх послуг, які є замовниками відповідних послуг для їх подальшої трансформації в компетентності, що будуть затребувані перш за все на внутрішньому ринку праці. Тут доречним може бути приклад використання Шанхайського рейтингу як такого, що концентрований більшою мірою на науково-академічній складовій діяльності ЗВО, підкреслюючи тим самим свій глобальний характер і прагнення мінімізувати вплив особливостей внутрішніх систем вищої освіти окремих країн на результати оцінювання, про що вже зазначалося вище. Проте, чи треба нам намагатися йти шляхом мінімізації цього впливу? Якщо з розумінням поставитися до забезпечення саме національних інтересів, то питання залишається відкритим.

Отже, одним із пріоритетних напрямів державної політики України є якісний розвиток системи вищої освіти. МОН України, забезпечуючи реалізацію Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб’єктів господарювання, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб’єктів господарювання” від 01.04.2004 р. № 208-р [15], протягом декількох років проводило експериментальне ранжування ЗВО.

Рейтингове оцінювання в системі вищої освіти запроваджувалось у розрізі ЗВО з урахуванням досвіду міжнародних рейтингових агентств, результати яких широко використовуються для оцінювання якості вищої освіти. Основою його є аналіз та оцінювання якісних і кількісних показників потенціалу та результативності їх діяльності.

У березні 2011 р. відбулася зустріч представників МОН України з представниками проекту “Компас” за участі представників Конфедерації роботодавців, у рамках якої було обговорено можливості формування загальнонаціонального рейтингу ЗВО України на основі оцінок випускників та роботодавців. Метою рейтингування ЗВО є відображення оцінки якості освіти, що формується безпосередньо з урахуванням думки роботодавців та випускників. Ураховуючи світові підходи, МОН України ініціює розвиток традицій рейтингування. ЗВО повинні відповідати вимогам роботодавців, бути конкурентоспроможними та гарантувати якісну освіту студентам.

За результатами зустрічі було ініційовано створення національної рейтингової системи, яка б найбільше враховувала якісні та кількісні показники розвитку вищої освіти в Україні та створено спільну робочу групу, яка напруцьовувала основні критерії оцінки якості ЗВО, що видалося досить слушною справою, оскільки надало можливість просунутися у напрямку удосконалення методології та формування цілісної системи оцінювання результатів діяльності ЗВО.

Наказом МОН України від 20.12.2011 р. № 1475 було затверджено “Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів” [8] (далі – Положення). Цей документ визначає порядок функціонування національної системи рейтингового оцінювання діяльності ЗВО незалежно від їх форми власності та підпорядкування.

Національна система рейтингового оцінювання запроваджувалася з метою стимулювання підвищення якості вищої освіти, її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг і ринку праці та участі ЗВО України в міжнародних рейтингах університетів.

До основних завдань національної системи рейтингового оцінювання було віднесено:

- стимулювання діяльності ЗВО щодо забезпечення якості вищої освіти на інституціональному, регіональному, національному та міжнародному рівнях;

- інформування суспільства, органів влади про стан вищої освіти та рівень досягнень ЗВО щодо якості науково-освітньої діяльності, позиціонування ЗВО на ринку освітніх послуг і ринку праці;

- підвищення міжнародної активності ЗВО у сфері освіти та науки, створення умов для обміну студентами, аспірантами, докторантами, науковими і науково-педагогічними працівниками та їх участі в реалізації міжнародних проектів і програм, науково-практичних конференціях, семінарах, виставках;

- сприяння ефективному управлінню діяльністю ЗВО.

Засадничими принципами, на яких ґрунтувалося формування національної системи рейтингового оцінювання, є принципи сумісності та порівнянності, що відображені у двох напрямках:

- сумісність і порівнянність ЗВО, що беруть участь у рейтинговому оцінюванні – суб’єктів рейтингового оцінювання;

- сумісність і порівнянність національної системи рейтингового оцінювання зі світовими та європейськими системами.

Як зазначалося у Положенні [8], для координації роботи з проведення рейтингового оцінювання діяльності ЗВО, органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать ЗВО МОН України, утворюється Координаційна рада. У свою чергу державне підприємство “Інфоресурс” організовує й проводить збір та збереження в Єдиній державній електронній базі з питань освіти первинних даних, у тому числі персональних, необхідних для функціонування автоматизованої системи оброблення інформації про національну систему рейтингового оцінювання, відповідно до вимог законодавства України.

Організаційне забезпечення проведення рейтингового оцінювання здійснюватиметься Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти та ЗВО. У цьому процесі Інститут інноваційних технологій і змісту освіти здійснює:

– оброблення показників діяльності ЗВО на підставі первинних даних, що подані ЗВО до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, яким надає методичну допомогу – як суб’єктам рейтингового оцінювання;

– попередній аналіз показників діяльності ЗВО, забезпечує сумісність та порівнянність суб’єктів рейтингового оцінювання, формує інформаційну базу рейтингового оцінювання;

– обчислення параметрів системи рейтингового оцінювання та складає рейтинг ЗВО і за результатами рейтингового оцінювання складає рейтинг ЗВО за групами, з подальшим поданням його на розгляд Координаційної ради та оприлюдненням результатів рейтингового оцінювання у засобах масової інформації.

Стосовно ЗВО вказано таке. Вони забезпечують подання до Єдиної державної електронної бази з питань освіти достовірних первинних даних, що підтверджуються документально. Зокрема, подають до Єдиної державної електронної бази з питань освіти в електронній формі та на паперових носіях дані за навчальний рік (результати діяльності на початок наступного за звітним навчального року за даними Форми державного статистичного спостереження № 2-Знк “Звіт вищого навчального закладу на початок навчального року”, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 14.07.2010 р. № 276) та календарний рік (результати діяльності на кінець звітного календарного року) [7].

Отже, наказом МОН України від 20.12.2011 р. № 1475 затверджено Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, в якому визначено порядок функціонування національної системи рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх форми власності та підпорядкування [8]. Йому передував наказ МОН України, в якому наведена Методика рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації [9]. Однак питання залишається актуальним і потребує подальшого вивчення з огляду на динаміку змін і все нові завдання, які постають перед вищою школою України.

На виконання наказу МОН України “Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів” від 20.12.2011 р. № 1475 Інститут інноваційних технологій і змісту освіти проводив рейтинг ЗВО України за “Показниками діяльності за переліком критеріїв та субкритеріїв”, які певною мірою є джерелом інформації для побудови рейтингів різного рівня. У подальшому для проведення рейтингу ЗВО протягом 2013–2015 рр. щорічно надавали заповнену з урахуванням рекомендацій, які містились у спеціальному додатку, уніфіковану електронну форму.

Суб'єктами ранжування виступали ЗВО за типами (університети, академії, інститути), які здійснювали підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами бакалавра, спеціаліста, магістра в певній галузі та мали відповідний кадровий і матеріально-технічний потенціал. Поряд з цим суб'єкти ранжування мали зобов'язання: забезпечувати постійну участь у рейтинговому оцінюванні; додержуватися норм етики, моралі рейтингового оцінювання, вести постійний моніторинг результатів діяльності та змін потенціалу впродовж звітного періоду; забезпечувати подання точної, неупередженої, об'єктивної та доступної первинної інформації [4].

Таким чином, МОН України разом з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти здійснило апробацію Національної системи рейтингового оцінювання діяльності ЗВО. Національна система рейтингового оцінювання є складовою моніторингу вищої освіти, що сприятиме модернізації вищої освіти, надає можливості для налагодження ефективного соціального партнерства та підвищення відповідальності ЗВО як інструменту управління якістю освітньої діяльності в системі вищої освіти України.

Для суб'єктів оцінювання інформація, яку він отримує за результатами рейтингу, дає можливість визначити сильні й слабкі сторони власної діяльності за певними критеріями та проектувати стратегії перспективного розвитку ЗВО в площині забезпечення якості вищої освіти.

Оцінювання, відповідно до вимог МОН України для ЗВО, має пріоритетне значення. Адже за його результатами держава надає кращим університетам відповідну підтримку і високий статус. Так, присвоєння університету статусу Національного дає цілу низку переваг, зокрема стосовно продовження загального терміну дії сертифіката про акредитацію. Такий статус свідчить про високий вотум довіри держави до ЗВО насамперед у питаннях належного забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти [4].

Однак, незважаючи на певні позитивні зрушення у сфері функціонування системи вищої освіти у напрямі вдосконалення вітчизняної системи моніторингу та оцінювання діяльності ЗВО, МОН України наказом від 17.01.2015 р. № 28 скасувало, а саме – визнало таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.12.2011 р. № 1475 “Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів”, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10.01.2012 р. за № 18/20331 [8].

У 2019 р. МОН України запропонувало для громадського обговорення проект правил оцінювання закладів вищої освіти. Ці Правила визначають механізм оцінювання закладів вищої освіти з метою надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Для оцінювання було запропоновано використовувати Критерії надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912 [3].

Проектом правил передбачено встановлювати відповідність закладу вищої освіти порівняльним критеріям надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти та преміальним критеріям надання та підтвердження статусу національного на основі інформації, поданої закладом вищої освіти у конкурсній/моніторинговій справі, з урахуванням показників порівняльних критеріїв інших закладів вищої освіти.

Як зазначалося вище, відповідно до 2 ст. 29 Закону України “Про вищу освіту” Постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912 затверджено “Порядок надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу” та відповідні критерії надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти [3]. Зокрема, у документі йдеться про те, що надання ЗВО статусу національного, підтвердження чи позбавлення його цього статусу здійснюється на основі критеріїв надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти.

На нашу думку, під час щорічного планування та внутрішнього моніторингу діяльності ЗВО доцільно враховувати та користуватися відповідними критеріями, що може бути покладено в основу побудови в Україні як національної системи рейтингового оцінювання ЗВО, так і цілісної системи оцінювання якості освітньої діяльності та вищої освіти. Так, зазначеною Постановою [3] критерії надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти поділяються на обов’язкові, порівняльні та преміальні.

Надання закладу вищої освіти статусу національного здійснюється за пропозицією Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в порядку та за критеріями, встановленими Кабінетом Міністрів України. Встановлення відповідності діяльності національного закладу вищої освіти визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється раз на сім років Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [2, ст. 29].

У щойно проголосованих Верховною Радою України змінах до деяких нормативних документів, зокрема до нової редакції закону про вищу освіту [14], пропонується врахувати таке. “Статус національного закладу вищої освіти є почесним і надається за визначний внесок в розвиток вищої освіти, науки та культури України”. Цілком погоджуючись із тим, що статус національного може надаватися за визначний внесок в розвиток вищої освіти, науки та культури України, слід зауважити, що критерії, встановлені Кабінетом Міністрів України згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912 [3], є вкрай необхідними для формування цілісної системи оцінювання діяльності ЗВО, що готують здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським), другим (магістерським) і третім (доктор філософії) рівнем вищої освіти. Пропонується здійснювати моніторинг діяльності ЗВО відповідного рівня за визначеними критеріями, що надасть можливість узгодження та приведення у відповідність міжнародним стандартам і сучасним вимогам діяльності ЗВО України.

Зауважимо, що відміна вже вдруге (перший раз – у 2016 р.) обов’язковості відповідності та дотримання чітко визначеним критеріям діяльності ЗВО, які підлягають рейтингуванню, ніяк не йде на користь національній системі вищої освіти. Насамперед це позбавляє її можливості неупередженого та об’єктивного оцінювання і може призвести до розбалансування системи оцінювання якості освітньої діяльності й вищої освіти та руйнування всього комплексу дій з боку провідних ЗВО, спрямованих на інтеграцію як у національну систему оцінювання якості, так і в міжнародні спостереження за складовими якості вищої освіти, що може мати негативні наслідки у просуванні вітчизняних ЗВО до міжнародних систем рейтингового оцінювання їх діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, з метою забезпечення належного функціонування, розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної системи вищої освіти, її інтеграції у світові системи рейтингового оцінювання будь-який ЗВО, що є окремим суб'єктом здійснення освітньої діяльності, повинен, по-перше, мати узгоджені зі стратегією розвитку національної системи вищої освіти, з урахуванням інтеграційних процесів, галузевих особливостей та потребами ринку праці, чіткі стратегічні орієнтири функціонування та розвитку; по-друге – мати розроблений і затверджений на рівні вищого колегіального органу ЗВО Стратегічний план розвитку закладу вищої освіти на період 5 років і План дій на період 1–3 років, спрямований на реалізацію Стратегічного плану. Щорічна конкретизація дій щодо реалізації Стратегічного плану надає можливість зробити відповідний план насамперед досяжним з урахуванням як передбачуваних, так і непередбачуваних змін, що так чи інакше відбуваються незалежно від суб'єктивних міркувань. Тому цілком доречним є перегляд Стратегічного плану кожного року з внесенням в нього обґрунтованих пропозицій щодо його реалізації залежно від потреб, обумовлених вищезазначеними обставинами.

Стратегічний план розвитку ЗВО, крім загальної частини, повинен мати спеціальну частину, в якій будуть зафіксовані стратегічні орієнтири розвитку у вигляді кількісних і якісних показників, що підлягають щорічному моніторингу й оцінюванню та мають бути узгоджені, підлягати зів'язуванню і чітко корелювати зі складовими системи рейтингового оцінювання ЗВО, яка має бути затверджена центральним органом виконавчої влади у сфері вищої освіти. На основі цих показників ЗВО має робити щорічний самоаналіз виконання відповідних критеріїв за формою, що встановлюється й затверджується МОН України за погодженням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Вважаємо за доцільне для налагодження конструктивної роботи в цьому напрямі замість чергового “вигадування велосипеда” користуватись у тому числі вже існуючими методиками рейтингового оцінювання та критеріями, такими як [8], що були відмінені у 2015 р. [4]. При цьому підлягає ретельному аналізу логіка їх скасування, а саме – що ставилося за мету і що було запропоновано на зміну існуючої системи.

За будь-яких обставин критерії надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти, які поділяються на обов'язкові, порівняльні та преміальні, мають корелюватися з іншими критеріями, що використовуються в тому числі при рейтинговому оцінюванні [5; 13]. Це може бути прообразом єдиної інтегрованої системи моніторингу діяльності ЗВО у сфері управління розвитком вищої освіти в Україні. Ця система має орієнтуватися на світові розробки у формуванні системи оцінювання діяльності ЗВО та періодично оновлюватися з урахування сучасних світових тенденцій розвитку вищої освіти задля того, щоб провідні вітчизняні ЗВО були конкурентними з провідними закордонними ЗВО, що входять до міжнародних рейтингів.

При цьому, на наш погляд, важливим для розуміння належного суспільного значення та соціальної відповідальності ЗВО є їх акцентування та зосередження уваги відповідних суспільних інституцій на тому, що досягнення ЗВО мають вимірюватися не лише екстенсивними показниками в абсолютних одиницях стосовно масштабу інтегрованості у глобальні системи та потужності ресурсної бази ЗВО, а передусім тими критеріями, які оцінюють досягнення стратегічної мети діяльності цього ЗВО у напрямі забезпечення суспільних

потреб у тій чи іншій сфері. Відповідна робота видається найбільш цікавою й відповідальною, оскільки передбачає визначення саме специфічних маркерів, що характеризуватимуть суспільну значущість, унікальність і певною мірою конкурентоспроможність ЗВО у забезпеченні діяльності, спрямованої на задоволення окремих категорій споживачів науково-освітніх послуг за галузевими, регіональними або іншими специфічними ознаками.

Перспективами подальших досліджень і розвідок стосовно моніторингу освітньої діяльності ЗВО вважаємо визначення саме специфічних маркерів у системі рейтингового оцінювання, що характеризуватимуть суспільну значущість ЗВО та діяльність, що спрямована на задоволення окремих категорій споживачів науково-освітніх послуг за галузевими, регіональними або іншими специфічними ознаками. Наступним кроком у цій царині є пошук можливості включення узагальненого соціального маркера ЗВО в інтегрований показник оцінювання в системі рейтингового оцінювання ЗВО.

Список використаних джерел

1. Берлінські принципи ранжирування ЗВО. URL: <http://euroosvita.net/prog/data/doc/BerlinPrinciples.pdf> (дата звернення: 12.10.2019).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
3. Критерії надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912. *Офіційний вісник України*. 2017. № 99. Ст. 3031.
4. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г., Яструбський М. Я. Узагальнення положень аналізування діяльності ВНЗ. *Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 6 жовт. 2017 р. Київ, 2017. С. 216–225.
5. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. *Офіційний вісник України*. 2016. № 7. Ст. 345.
6. Методологія QS World University Rankings. URL: https://ria.ru/docs/sn/QS_World_University_Rankings (дата звернення: 12.11.2019).
7. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 2-Знк (один раз на рік) “Звіт вищого навчального закладу на початок 20__ / __ навчального року” : наказ Державного комітету статистики України від 14.07.2010 р. № 276 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0276202-10> (дата звернення: 12.10.2019).
8. Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів : наказ МОН України від 20.12.2011 р. № 1475. *Офіційний вісник України*. 2012. № 6. Ст. 227.
9. Про апробацію системи рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів у 2008/09 навчальному та 2009 календарному роках : наказ МОН України від 24.12.2009 р. № 1185. URL: <http://www.nuos.edu.ua> (дата звернення: 12.10.2019).
10. Офіційний вебсайт Центру міжнародних проектів “Євроосвіта”. URL: <http://euroosvita.net> (дата звернення: 12.10.2019).
11. Офіційний сайт міжнародної експертної групи з визначення рейтингів університетів. URL: <http://www.ireg-observatory.org> (дата звернення: 12.10.2019).
12. Оцінювання науково-освітньої діяльності зарубіжних вищих навчальних закладів. URL: http://www.uintai.kiev.ua/viewpage.php?page_id=493 (дата звернення: 12.10.2019).
13. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затв. наказом МОН України від 11.07.2019 р. № 977. *Офіційний вісник України*. 2019. № 65. Ст. 2245.
14. Про вищу освіту : проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64048 (дата звернення: 14.10.2019).
15. Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб’єктів господарювання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 208-р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 14. Ст. 976.

16.Шість українських вишів потрапили до рейтингу кращих вузів світу “The Times Higher Education World University Rankings 2020”. *Українська правда*. 12.09.2019. URL: https://www.pravda.com.ua/archives/date_12092019/ (дата звернення: 12.10.2019).

17.Чернецький Юрій. Вища технічна освіта – у глобально-рейтинговому вимірі. URL: <https://newssky.com.ua/vishna-tehnichna-osvita-u-globalno-reytingovomu-vimiri/> (дата звернення: 12.10.2019).

18.Шанхайський рейтинг вузів. URL: <https://www.educationindex.ua/articles/university-rankings/arwu> (дата звернення: 12.10.2019).

19.IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. URL: http://kpi.ua/web_unesco (дата звернення: 12.10.2019).

20.Methods of Determination of University Ranking in Ukraine. UNESCO Chair “Higher Technical education, applied system analysis and informatics”. *Methodology and Quality Standards of Rankings. Proceedings of 2nd Meeting of the International Rankings Expert Group (IREG)*, 18–20 May 2006, Berlin, Germany. URL: http://www.eoq.org/fileadmin/user_upload/Documents/Congress_proceedings/Prague_2007/Proceedings/036_EOQ_FP_-_Yagodzinsky_Viktor_-_B2.pdf (дата звернення: 12.10.2019).

21.World University Rankings methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2019-methodology> (дата звернення: 12.10.2019).

References

1. Berlinskiy pryncypy ranzhyruvannja ZVO. URL: <http://euroosvita.net/prog/data/doc/BerlinPrinciples.pdf> [in Ukrainian].

2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 37–38, art. 2004 [in Ukrainian].

3. Kryterii nadання ta pidtverdzhennia statusu natsionalnogo zakladu vyshchoi osvity, zatv. Postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.11.2017 r. № 912. (2017). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 99, art. 3031 [in Ukrainian].

4. Kuzmin, O.Ye., Melnyk, O.H., Yastrubskiy, M.Ya. (2017). Uzahalnennia polozhen analizuvannia diialnosti VNZ. *Efektivnist orhanizatsiino-ekonomichnogo mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 6 zhovt. 2017 r.* 216–225. Kyiv, [in Ukrainian].

5. Litsenziini umovy provadzhennia osvitnoi diialnosti zakladiv osvity, zatv. Postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.12.2015 r. № 1187. (2016). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 7, art. 345.

6. Metodolohiya QS World University Rankings. URL: https://ria.ru/docs/sn/QS_World_University_Rankings [in Russian].

7. Pro zatverdzhennia formy derzhavnogo statystychnoho sposterezhennia № 2-3nk (odn raz na rik) “Zvit vyshchoho navchalnogo zakladu na pochatok 20__/_ navchalnogo roku”: nakaz Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy vid 14.07.2010 r. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0276202-10>.

8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro natsionalnu systemu reitynhovoho otsiniuvannia diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv: nakaz MON Ukrainy vid 20.12.2011 r. № 1475. (2012). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 6, art. 227.

9. Pro aprobatsiiu systemy reitynhovoho otsiniuvannia diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv u 2008/09 navchalnomu ta 2009 kalendarnomu rokakh: nakaz MON Ukrainy vid 24.12.2009 r. № 1185. URL: <http://www.nuos.edu.ua>.

10.Ofitsiyni vebсайт Tsentru mizhnarodnykh proektiv “Ievroosvita”. URL: <http://euroosvita.net> [in Ukrainian].

11.Ofitsiyni сайт mizhnarodnoi ekspertnoi hrupy z vyznachennia reitynhiv universytetiv. URL: <http://www.ireg-observatory.org> [in Ukrainian].

12.Otsiniuvannia naukovo-osvitianskoi diialnosti zarubizhnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv. URL: http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=493 [in Ukrainian].

13.Polozhennia pro akredytatsiiu osvitnikh prohram, za yakymy zdiisnuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity, zatv. nakazom MON Ukrainy vid 11.07.2019 r. № 977. (2019). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 65, art. 2245.

14.Pro vyshchu osvitu: proekt Zakonu Ukrainy. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64048.

15.Pro skhvalennia Kontseptsii stvorennia systemy reitynhovoi otsinky rehioniv, haluzei natsionalnoi ekonomiky, subiektiv hospodariuvannia: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2004 r. № 208-r. (2004). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 14, art. 976.

16. Shist ukrainskykh vyshiv potrapyly do reitynhu krashchykh vuziv svitu "The Times Higher Education World University Rankings 2020". *Ukrainska pravda*. 12.09.2019. URL: https://www.pravda.com.ua/archives/date_12092019/ [in Ukrainian].

17. Chernetskyi, Yurii. Vyshcha tekhnichna osvita – u hlobalno-reitynhovomu vymiri. URL: <https://newssky.com.ua/vishha-tehnichna-osvita-u-globalno-reytingovomu-vimiri/> [in Ukrainian].

18. Shankhaiskyi reitynh vuziv. URL: <https://www.educationindex.ua/articles/university-rankings/arwu> [in Ukrainian].

19. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. URL: http://kpi.ua/web_unesco.

20. Methods of Determination of University Ranking in Ukraine. UNESCO Chair "Higher Technical education, applied system analysis and informatics". *Methodology and Quality Standards of Rankings. Proceedings of 2nd Meeting of the International Rankings Expert Group (IREG)*, 18–20 May 2006, Berlin, Germany. (2006). URL: http://www.eoq.org/fileadmin/user_upload/Documents/Congress_proceedings/Prague_2007/Proceedings/036_EOQ_FP_-_Yagodzinsky_Viktor_-_B2.pdf.

21. World University Rankings methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2019-methodology>.

Karamyshev D. V., *Doctor of Public Administration, Full Professor, First Deputy Director of KRI NAPA, Khakiv*
ORCID 0000-0003-1617-3240

STRATEGIC GUIDELINES FOR DEVELOPING THE MONITORING OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ACTIVITY AS A QUALITY ASSURANCE SYSTEM COMPONENT

The current transformations in the sphere of higher education under the conditions of the integration of Ukraine into the European and world community presuppose establishing new development guidelines for building an integral methodology for the strategic management of the higher education system and identifying the place of the leading higher educational institutions in this process.

The objective of the research is substantiation of the essence, specific features of formation, organizational and legal basis for implementation, and strategic guidelines for development of the national system of rating of the results of higher educational institutions activity, based on the international practices of forming an integral methodology for monitoring educational activity, as a component of higher education quality assurance.

The author emphasizes the need for forming an integral system of higher educational institutions rating aimed at a proper functioning, development and enhancement of the competitiveness of the domestic higher education system and its integration into the world systems of monitoring educational activity. It should be noted that achievements of higher educational institutions should be measured not only by absolute extensive indices describing the extent of their integratedness in the global systems and their resource capacity, but mainly by the criteria that evaluate the achievement of their strategic goal in terms of meeting social needs.

The rating process must also take into account the efforts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, being a central executive body in the sphere of regulating the development of the higher education system, directed to improve the above-stated system's quality specifically for the domestic customers, who are users of educational services, with their further translating into competences which will be in demand, in the first place, in the domestic labor market.

We deem it expedient, when performing the strategic planning and internal monitoring of higher educational institutions activity, to make allowance for specific evaluation criteria and use them to lay the foundation for building up a national system of higher educational institutions rating in Ukraine, as a component of an integral system for assessment of higher education quality.

Key words: higher education, international ratings, quality assurance, strategic guidelines for higher education development, rating system, monitoring of higher educational institutions activity, indicators of higher educational institutions rating.

Надійшла до редакції 14.10.2019 р.